

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BIOLÓGIAI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA 1972. ÉVI KÖZGYŰLÉSI BESZÁMOLÓJA

BALOGH JÁNOS

Osztályunk legutóbbi beszámolóját az 1970. évi közgyűlésen tartotta. Ez a közgyűlés két szempontból is rendhagyó volt: egyrészt a felszabadulás óta eltelt negyedszázadra pillantott vissza, másrészt ekkor kezdődött Akadémiánk életében az az új szakasz, amely — ha elveiben nem is — de gyakorlatában, célkitűzéseiben reformnak számított. Közgyűlésünk egybe esett az MSZMP Központi Bizottsága tudománypolitikai irányelveinek meghirdetésével, jobban mondva az ebből fakadó feladatok megvalósításának kezdetével is.

A közgyűlés Akadémiánk életében számvetés, és egyúttal program is. Ezt tesszük most is két év távlatában, és kérjük, hogy a biológus közvélemény értékelje tevékenységünket; mondjon véleményt javaslatainkról, hogy ezzel a kritikai állásfoglalással segítse munkánk eredményes folytatását.

Működésünk formáját, feladatainkat az alapszabály így fogalmazza meg:

„Az Akadémia részt vesz a tudományos kutatások országos irányításában. Feladata, hogy a tudományos kutatás fejlesztésének és eredményei gyakorlati hasznosításának előmozdításával, a kutatási munkának a társadalmi célokkal való összehangolásával, a társadalomtudományok marxista—leninista alapon művelésével, az ezekkel kapcsolatban felmerülő elvi és módszertani kérdésekben irányt mutató állásfoglalásával hozzájáruljon hazánkban a szocializmus anyagi és kulturális feltételeinek erősítéséhez, a tudományos munka és a gyakorlati élet alkotó együttműködésének előmozdításához, a tudományoknak az emberiség általános javát szolgáló előrehaladásához.”

Feladatok

Feladataink megvalósításához a Biológiai Osztály első ülésén kezdtünk hozzá. Ezen az ülésen laza formában áttekintettük a feladatokat, és egyeztetünk a legfontosabbnak tartott elveket.

Ezek: A legszorosabb kapcsolat fenntartása és továbbépítése a társoosztályokkal: az Agrártudományi és Orvosi Osztállyal; valamint az Akadémia Természettudományi II. (biológiai) Főosztályával; megkeresni azt a

néhány legfontosabb problémát, amelyen keresztül feladatunknak: a tudomány és a tudománypolitika országos szinten való befolyásolásának a legjobban megfelelhettünk.

A kiemelt problémák a következők voltak:

1. a biológia oktatása és a biológiai műveltség kérdése;
2. a bioszféra és ehhez kapcsolódva a természetvédelem kérdése;
3. a távlati tudományos kutatási terv: a kutatási főirányok meghatározása és kidolgozása.

Tanácskozó tagok

Munkánk hatékonysága érdekében az akadémikusokból és levelező tagokból álló, szorosabb értelemben vett testületi osztályt tanácskozó tagokkal bővítettük. Elvünk az volt, hogy a Bizottságok szorosabb kapcsolatba kerüljenek az osztállyal: ezért a nem akadémikus bizottsági elnökök tanácskozó tagok lettek. A szorosabb kapcsolat érdekében az agrár- és ipari kutatást is képviselőre kértük Osztályunkban.

Bizottságok átszervezése

Szakbizottságainkat a működésképes „kritikus tömeg” szem előtt tartásával átszerveztük úgy, hogy a biológia lehető legszélesebb képviselője kapjon szerepet. Az Antropológiai és Hidrobiológiai témabizottságot e két tudományterület megnövekedett fontosságának megfelelően fontos szakterületi feladatok elvégzésére kértük fel; így mintegy „egyenrangúvá” emeltük többi bizottságainkkal. Ezzel hosszú idők vélt vagy valódi sérelmét orvosoltuk, és formálisan is felhívtuk a figyelmet az ezen a két területen jelentkező tudományos szükséglet elismerésére.

Bioszféra ülészak

Az újjászervezett Osztály első nyilvános szereplése az 1970. novemberi akadémiai tudományos ülészakon volt. Az ülészak egyik központi témája a „bioszféra”, a maga széles interdiszciplináris spektrumával jó vizsgatétele volt a tudományos osztályok együttműködési készségének. Az előkészítésben és az ülésen az Akadémia minden érintett osztálya lelkesen közreműködött, s ezzel együtt a mi szervezési munkánk sem volt csekély. Önelégültség nélkül megállapíthatjuk, hogy ez a tudományos ülészak Osztályunk számára sikeres próba volt.

Rovarbiológia

Az előbbi, szélesebb körű tevékenységünk mellett néhány fontos speciális kérdéssel is foglalkoztunk. Felhívtuk a figyelmet a rovarbiológiai kutatások

jelentőségére, problémáira. Ennek hatását a tihanyi Biológiai Kutatóintézet rovarfiziológiai kutatásainak kiszélesítésében, valamint a SzBK Genetikai Intézetében kezdeményezett rovargenetikai kutatásokban mérhetjük le. Ugyanakkor tisztában vagyunk azzal, hogy ez a két kezdeményezés a ránk váró feladatok megoldásához még nem elegendő.

Vízkötés biológiája

Ernst Jenő tagtársunk kezdeményezésére munkacsoport alakult „A vízkötés biológiája és fizikája” c. téma interdiszciplináris kérdéseinek megbeszélésére és a konkrét kutatási feladatok együttes művelésére. Már az első megbeszélésen alapvető kérdések tisztázódtak és körvonalazódtak az együttműködés konkrét formái. A közös munka elvi kérdéseiről a III. és VIII. Osztály elnökei, valamint az érdekelt főtitkárhelyettesek az Akadémia elnökének részvételével előzetes tárgyalást folytattak.

Kongresszusi irányelvek

Az Akadémia testületének a Párt részéről történő megbecsülését jelentette, hogy a Párt az MSZMP X. kongresszusának irányelveit hozzászólásra megküldte. Ajánlásaink, észrevételeink között szerepelt, hogy az oktatási módszerek minden szinten, elvi és módszertani szempontból gyökeres változtatásokra szorulnak. Ezeket a reformokat a nemzeti jövedelemből történő súlyos ráfordítással kell keresztülvinni. Felhívtuk rá a figyelmet, hogy alap- és középfokú oktatási szinten nincs meg a kiváló szellemi képességek ápolásának feltétele. Felsőoktatásunkban az ösztöndíj-rendszer az átlagos képességeket támogatja, de az igazán kiválóakat sokszor valósággal sújtja. Tudományos fejlődésünkre hátrányosan hat, hogy a kutatógárda egészét érintő anyagi elismerés más értelmiségi csoportokkal összehasonlítva kedvezőtlen.

Az ifjúság problémái

Ide kívánczik ifjúsági problémáink egyike: a hátrányos helyzetben levő, nagy többségükben munkás-paraszt fiataloknak tanulási, továbbtanulási kérdése. Ez a kérdés világszerte jelentkezik, és nálunk is más vonatkozásban bukkan fel, mint a felszabadulás előtt, vagy az azt követő években. A tudományos és technikai forradalom óriási szellemi koncentrációt kíván, és egyetlen nép számára sem engedi meg, hogy az elkallódó igazi tehetségek helyét társadalmi kontraszelekció útján középszerűek foglalják el. Ezért nálunk is ismét szükségessé vált, hogy a tehetséges fiatalok felszínre kerülését legszélesebb társadalmi rétegekből biztosítsuk. Többek között ezért jött létre az Ifjúságpolitikai Tanács. A Tanács munkáját a magunk részéről is szeretnénk

elősegíteni, ezért ajánlást tettünk, hogy kutatóhelyeink, kutatóink segítik a hátrányos helyzetű fiatalok továbbtanulását. Segítségüket ajánlások, tanácsok formájában, és az oktatásban való közvetlen részvétellel kívánjuk megvalósítani. Erről a helyről felhívással fordulunk a kutatók legszélesebb táborához: ki-ki a maga munkahelyén és lehetősége szerint vegye ki a részét ebből a munkából.

Távlati tervek

Ezeket követően munkánk javarészét a távlati kutatási tervek előkészítése és kormányunk elé terjesztése tette ki. Előljáróban le kell szögeznünk, hogy bár ezzel kapcsolatos testületi feladatunk a bírálat volt, testületeink minden tagja minden szinten kivette a részét a tervkoncepció kidolgozásából is. Megállapítható, hogy testületeink állásfoglalásai mély tudományos lelkiismeretességet és felelősséget tükröztek. Ilyen egységes alapállás mellett nehéz a kiemelés. Ha mégis ezt tesszük, elsősorban a Biofizikai Bizottság aktivitását kell kiemelnünk, amellet a harcos kiállásuk mellett, hogy a „Bioreguláció” főirányban a hármas kritérium egységén belül a mechanizmus kutatása legyen az a vörös vonal, amelyet követni kell.

A „Bioszféra” főirány kidolgozásában testületeink egységesen azt az elvi álláspontot fogadták el, hogy a bioszféra leromlását a természeti törvények nem-ismerése és sorozatos durva megsértése okozta. A bioszféra védelme tehát csak ezeknek az objektív törvényeknek ismeretében lehet eredményes. Ezért az ilyen irányú alap kutatások fokozása, az eredmények, ajánlások figyelembevétele minden bioszférával kapcsolatos gyakorlati intézkedésben elengedhetetlen.

Együttműködés az ÉVM-mel

Rendkívül örvendetes, és a tudománypolitikában szinte egyedülálló, hogy ennek az elvi álláspontnak elfogadásáért nem kellett harcot folytatni, mert a kor szavát megértő hatóságok szinte kivétel nélkül magukévá tették. Így különféle építési, területfejlesztési hatóságok véleményünket kérték arról a várható hatásról, amelyet az építési terveik a környezetre gyakorolnak. Ilyen szempontok szerint véleményeztük a velencei-tavi üdülőtérület építését, valamint a Mátra–Bükk fejlesztési tervét is. Az ÉVM egyéb konkrét javaslataink mellett elfogadta azt az ajánlásunkat, hogy a nagyobb szabású építkezések tervezését bioszféra-védelmi előterv alapján kezdjék meg. Amikor megelégedéssel nyugtázzuk, hogy a tudományos szerepkörünk ilyen új feladatokkal bővült, fel kell hívni a magyar biológusok figyelmét, ezzel nagyon komolyan elköteleztük magunkat.

Természetvédelem

Ugyanakkor, amikor a környezetvédelem építési-ipari hatásáért felelős minisztérium részéről ilyen szoros együttműködés van kialakulóban, nem mehetünk el szó nélkül a mellett a probléma mellett, hogy az Országos Természetvédelmi Hivatalnak a tudományos kutatással kapcsolatos igénye, együttműködési szándéka minimálisnak is alig mondható. Legyünk önkritikusak, és tétélezzük fel, hogy az együttműködés, egymás kölcsönös segítségének súlyos hiányai, személyi konfliktusokká éleződött problémákból adódnak. De ha ez csakugyan így lenne, még ez sem lehet gátja a kutatómunka feltételei biztosításának és nem láthatja kárát a közügy, a közös cél. Mennyivel hatékonyabbak lennének a környezetvédelemmel kapcsolatos intézkedéseink, ha az Akadémia, mint országos szintű tudományos testület és az OTVH mint országos hatáskörű hatóság, közösen érvényesítené ajánlásait. Az Akadémia nincs bekerítve, és a közös munkához nem követelmény a legfelsőbb szintű belépési engedély. E kérdés záróakkordjaként, a múlt évben az Akadémia érdekelt tudományos osztályai felkérést kaptak, hogy jelöljenek tagokat az új Természetvédelmi Tanácsba. Mi is tettünk javaslatot. A tanácsstagokat felkérték, de érdemi munkára a mai napig nem került sor. Az előző Tanácsot egy formális, alakuló üléstől eltekintve 10 évig egyetlen alkalommal sem hívták össze. Összehasonlításképpen megemlítem, hogy egyik önmagában is legkitűnőbbben működő intézetünk: a tihanyi Biológiai Kutatóintézet szükségesnek tartja, hogy termelését, problémáit, terveit évenként legalább egyszer tudományos tanácsa elé terjessze, holott ezt nem írja elő törvényes rendelkezés számára.

Biológiai Központ

1971. április 2. jelentős dátuma a magyar biológiának. Hosszú évek harca, fáradsága, gondja gyümölcseként birtokba vettük a Szegedi Biológiai Központot. Az ország, valamint Akadémiánk vezetőinek bizalmát megnyerve megvalósult az az igényünk, hogy egyik legnagyobb anyagi igényű és legmodernebb alapkutatásunk szilárd alapokra helyeződjék. Jogosan várhatjuk és reméljük, hogy az itt felnövő ifjú gárda — és ez a jelző nem irodalmi, mert a kutatóknak több mint a fele 30 év alatti! — tapasztalt vezetőik irányítása mellett aktív központja lesz a biológia interdiszciplináris művelésének. Erre a reményre feljogosítanak bennünket a Központ kutatási tervei, amelyeket Osztályunk gondos, lelkiismeretes ajánlásokkal ellátva nemrég hagyott jóvá. Kötelességünknek tartjuk, hogy a Központ munkáját, fejlődését minden tőlünk elvárható módon segítsük, és ugyanerre kérjük az egész magyar biológus társadalmat is.

Észre kell vennünk, hogy a nagy tudományos beruházások közül talán hosszú időkre az utolsók közt megvalósult alkotásunk figyelő és kritikus sze-

mek keresztüzében áll. Talán vannak olyanok is, akik a Központtal szemben gyors eredményeket, és megalapozatlan igényeket támasztanak. A Központ munkájával szemben mi is a legmagasabb igényeket támasztjuk, de hangsúlyoznunk kell, hogy létesítését az alapkutatások megerősítésére hagyták jóvá, és elsőrendű feladata, hogy ennek a követelménynek tegyen eleget. Ami pedig a gyors és látványos eredményeket illeti: éppen a munkájukkal szemben támasztott legmagasabb igények eleve kizárják a gyors, kirakatba-való látzateredményeket.

Tanszéki kutatások

A Szegedi Biológiai Központ megvalósulása fölött érzett örömünkben sem feledkezhetünk meg másik kötelességünkről, a legnépesebb kutatótábor: a tanszéki kutatók problémáinak figyelemmel kíséréséről. Elmúlt évi közgyűlésünkön a IV—V. osztályokkal és Főosztályunkkal közösen ennek jegyében tartottuk meg „A tanszéki kutatások jelentősége és problémái” című vitaülésünket. Mint tanszéki kutató és az Osztály vezető testületének tagja elmondhatom, hogy a testület és a szakigazgatás az ott felmerült kérdésekkel nem csak ilyen ünnepélyes és nyilvános alkalommal foglalkozik. A tudománypolitikai alapelveknek megfelelően napi tevékenységünk jelentős részét az ezzel kapcsolatos munka tölti ki. A tanszéki munka és támogatás egyedi problémáinak megsegítése mellett törekednünk kell arra, hogy a rokonterületek munkásságát jobban összefogjuk és koordináljuk. Ezen a téren a kutatóhelyektől több kezdeményezést várunk. Általában arra kérjük tanszéki kutatóinkat, hogy mind a kezdeményezésekben, mind a dolgok megvalósításában az eddiginél nagyobb mértékben vegyenek részt. A tudománypolitikai életben való nagyobb aktivitás sokban előmozdítaná a tanszéki kutatások és tanszéki kutatók gondjainak megoldását.

Adminisztráció

Az Osztály különösen az elmúlt évben rendkívüli mértékben megsokasodott feladatok között dolgozott. Voltak, akik úgy fogalmaztak, hogy az Akadémián a bürokrácia általában megnövekedett, de mi ezzel a véleménnyel nem tudunk egyetérteni. Korunkra a tudomány és a technika rendkívül bonyolult fejlődése jellemző, és ez a bonyolultság elkerülhetetlenül bonyolítja a tudomány adminisztrálását is. Osztályunk munkája a legegyszerűbb módon adminisztrálva is nagy terheket jelentett, mert az elmúlt időszakba estek a beszámoló és tervkészítés: két háromévenként megismétlődő munka. Az Osztály egész adminisztratív munkáját két akadémikus (az elnök és helyettese), egy tudományos titkár és egy adminisztrátor látja el. Ebben a helyzetben döntő fontosságú, hogy akadémikusaink, bizottsági tagjaink és minden, munkánkba

bevont kutatónk, munkája megvalósulását kísérje figyelemmel és ha szükségesnek látja, közvetlenül segítse elő.

Beszámolók és tervek

A közelmúlt egyik legnagyobb és a biológia jelentős területére kiterjedő munkánk a hároméves kutatási beszámolók és a középtávú tervek véleményezése volt. Jelentős területet kell mondanom, bár feladatunk az egészre kiterjedő lett volna. A hiányosságok elemzése önálló és nagy téma. Most nem volna helyénvaló elmerülni benne, de nem szabad elfelejtenünk. Hosszú évek tapasztalataink okulva végre meg kell találnunk az ésszerű és hatékony lebonyolítási módot. Kísérletképpen megpróbáltuk a beszámolók küllemi, műfaji és tartalmi káoszáat némileg rendbetenni. Egységes elvű bírálati formulát dolgoztunk ki. Ennek visszhangja általában pozitív, de szeretnénk további véleményeket kapni. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a tervekkel kapcsolatos munkát nem fejeztük be. Bizottságaink bíráltak, elismertek, de ajánlásokat is tettek. Ezek megvalósítása, a még szükséges szakmai támogatás, koordináció, kooperáció létrehozása jövőbeni munkánk egyik fontos feladata lesz.

A főirány nem klub

A tervek alapján nem lehet mindig egyértelműen eldönteni: mi tartozik a „Bioreguláció”, illetve a „Bioszféra” főirányba és mi a biológia egyéb területeire eső kutatás. Ez sok esetben csak akkor tisztázódik, ha a ténylegesen elvégzett munkát megfelelő szakmai fórumon bemutatják és megvitatják. Talán még nem sikerült eloszlatni egy kezdeti tévhitet, ezért ismételtelen ki kell jelenteniünk, hogy a főirány nem a javak különleges elosztásában részesülő klub, hanem olyan tudományos cél, amelyet csak nagyfokú integrációval, az anyagi és szellemi eszközök koncentrációjával érhetünk el. Természetes, hogy ebbe a csoportosulásba nem mindenki tartozhat bele, de aki nem ebbe az irányba halad, nincs kirekesztve sem a tudományból, sem a támogatásból, sem az elismerésből, ha eredményei arra érdemessé teszik.

A Bizottságok értékelése

Ilyen összefoglaló beszámoló alkalmával szokás a tudományterületeket, Bizottságokat egyenként is értékelni. Ezt most nem tesszük meg azért, mert az elmondott és fel nem sorolt munkák mögött minden Bizottságunkat ott tudjuk. A jövőben viszont megteesszük: javasolom, — talán úgy, — hogy mindenre kiterjedő számadás helyett vegyük egyetlen tudományterület és bizottsága, vagy bizottságai munkáját vizsgálat alá. Ezt már 1970-ben is megtettük, amikor az ökológiát és állattetelológiát célozta meg a beszámoló; ma megállapít-

hatóan kevés sikerrel. A sikertelenség mögött többféle ok húzódott meg: részben a hazai helyzetelemzés hiánya, részben az, hogy munkánknak abban a szakaszában minden figyelmünket a Szegedi Biológiai Központ megteremtésére kellett koncentrálnunk. A megoldatlanul maradt kérdéseket azonban — többek között — a környezetvédelem oldaláról felmerülő parancsoló kényszer is napirenden tartja, úgyhogy nem tudunk, de nem is akarunk a nyitott kérdések előtt kitérni.

Könyvkiadásunk

Könyvkiadásunk az utóbbi években hanyatló tendenciájú, de ez szerencsére csak az ún. önálló művekre vonatkozik. Sorozataink: az *Állatvilág*, *Studia*, *Symposia* élők, korszerűek. A könyvkiadásban különösen a szintetizáló munkákat hiányoljuk. Igaz, hogy az információ-csere gyors, az ismeret-özön pedig rövid közleményeket követel; de ugyanez az ismeret-özön megteremtette a modern szintézisek, — úgy mondhatnánk: kis kézikönyvek — igényét is. Nagyobb figyelmet kellene szentelni a számtalan részeredmény elméleti kérdéseinek és hiányát érezzük egy korszerű elméleti biológiának is. Bár kézirat-szegények vagyunk, mégsem változtatunk azon az alapelvünkön, hogy csakis kész kézirattal foglalkozunk. Szép tematikák, tervek mellett nem kötjük le magunkat, de kiadunk minden olyan könyvet, amelyet szakfórumok arra méltónak tartanak.

Kézikönyvek

Itt kell megemlítenünk két elismerésre méltó kezdeményezést: két Bizottságunk, felismerve az igényt és a hiányt, elhatározta, hogy kollektív munkával készít el egy-egy kézikönyvet, illetve tankönyvet. A két Bizottság a Hidrobiológiai és a Biofizikai Bizottság. Mindkét mű elkészítésén aktívan dolgoznak, bár megjegyzendő, hogy a hidrobiológiai kézikönyv már megjelenhetett volna, ha előbb oldják meg a személyi nehézségeket.

Acták és szerkesztésük

Actáinkkal a körülményekhez mérten meg lehetünk elégedve, de nem így a magyar-nyelvű folyóiratainkkal. Ezekbe leginkább olyan közlemények kerülnek, amelyek idegen nyelvű lapjainkban nem kaptak helyet. Addig nincs baj, amíg ez csupán azért történik, mert a közlemény tárgya nem tart igényt nemzetközi érdeklődésre. Aggodalomra csak az ad okot, ha ez a szelekció a közlemény minősége alapján megy végbe.

A tudományos kölemények használhatósága, informatív jellege iránti nemzetközi követelmény egyre inkább nő. Az információ-csődből való kike-

rülésben csak a gépek segíthetnek, azok viszont csak rendszerezett ismereteket fogadnak be, dolgoznak fel és adnak vissza. Ezért az Osztály egységes szerzői-szerkesztői utasítást dolgoztatott ki és kíván kötelezően bevezetni. Be kell mindenkinek látni, hogy ez nemcsak a közösség, hanem az egyén érdekét is szolgálja, és hogy ez a pusztán technikai jellegű előírás a legkisebb mértékben sem uniformizálja a közlemény lényegét jelentő gondolatokat.

Nemzetközi rendezvények

Nemzetközi kapcsolataink legszélesebb fórumai nemzetközi rendezvényeink voltak. Két év alatt 12 ilyen rendezvényünk volt és ezek során az ilyen összejövetelek minden típusát kipróbáltuk. Erről a helyről is köszönetet mondok mindenkinek, aki szervező munkával, részvétellel segített ebben a nehéz munkában. Azt a széles körű elismerést, amelyet rendezvényeinken elértünk, tekintsek saját sikerüknek, és a jövőben is legyenek segítségünkre ebben a munkában. Tapasztalatként megállapíthattuk, hogy a legtöbb konkrét hasznót a szűk körű, legfeljebb 50–60 fős tanácskozásoktól várhatjuk. Nagyobb létszámú és heterogén tematikájú rendezvényt csak nemzetközi kötelezettség esetén szabad elvállalnunk.

A végzett munka legfontosabb részéről ennyit kívántunk elmondani. Beszámolóink szándékosan nem teljes és szívesen vesszük az elmondottak kiegészítését, bírálatát. A számvetés után következnek további terveink, feladataink megbeszélése. Az Osztály soron következő munkájában alapelveként tűztük magunk elé, hogy elsősorban a megkezdett feladatokat fejezzük be; újat csak akkor vállalunk, ha az a biológia szempontjából nagy fontosságú és ha elegendő erőnk, kapacitásunk van elvégzésére.

Postgraduális képzés

A biológiai oktatással kapcsolatban több megoldott feladat mellett még előttünk áll a postgraduális képzés problémája. Középiskoláinkban sok olyan idősebb tanár működik, aki az egyetemen sem molekuláris biológiát, sem ökológiát nem tanult, ezért a legkorszerűbb biológiai ismereteket nem megfelelően oktatja. A biológiai oktatás circulus vitiosus-ának jelenleg ez a leggyengébb pontja, ezért a TTK-kal és az Országos Pedagógiai Intézettel együttműködve sürgetően meg kell tenni a megfelelő lépéseket.

Együttműködés

Bizottságaink a beszámolók és tervek alapján áttekintést kaptak az országban folyó kutatásokról. Ezekben szinte valamennyi tudományterületre vonatkozóan megtalálható az együttműködés, vagy legalább a kölcsönös

tájékoztatás igénye. Elsősorban a bizottságok feladata, hogy felszínen tartsák ezt a kérdést, és ajánlják, ha kell, segítsék a rokonterületen működő kutatók együttműködését.

Vitaülések

Szó volt róla, hogy sokak számára problémát jelent a különböző főirányokhoz való tartozás kérdése. Ezeket a problémákat valószínűleg tisztázni lehetne olyan vitaüléseken, amelyeket a folyó és tervezett kutatások ismertetése céljából rendeznénk. Az ilyen eszmecsereben konkretizálódik, hogy mi van a tömören megfogalmazott és gyakran általánosságban mozgó elgondolások mögött és remélhető, hogy kölcsönös megegyezés, meggyőzés útján a kérdéses témák megfelelő helyre kerülnek.

Bizottságok

Bizottságaink 1950. óta — kisebb formális módosításoktól eltekintve — változatlan formában, klasszikus tudományterületi megoszlásban működnek. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy konzervatívokká váltak, hiszen a kor követelményeinek mindig igyekeztünk eleget tenni és újat hoztunk létre, ha az szükségesnek látszott. A bizottságok összetételében tekintettel voltunk az interdiszciplinaritásra: komplex bizottságokat szerveztünk. Az akadémiai reform után most talán a fejlődés újabb szakaszához érkeztünk. Bizottságaink sok adminisztratív kötelezettségtől szabadultak meg: több idő van magával a tudománnyal törődni.

Ha a problémák differenciálódását klasszikus tudományterületi bizottságainkkal próbáljuk követni, növelni kell tömegüket és ez tapasztalat szerint a hatékonyság csökkenésével jár. Ezért probléma-centrikusan kellene gondolkodni, és kísérletképpen néhány olyan új szervezeti formájú bizottságot létrehozni, melynek feladata egyes diszciplínák konkrét művelése lenne. Anélkül, hogy példát kívánnék mondani, inkább általánosságban mutatok rá: a neurobiológia, az izomkutatás, a membránkutatás, vagy a bioszféra-kutatás területén bizonyára hasznos lenne ilyen probléma-bizottságokkal kísérletezni.

Tudományos társaságok

Tudományos társaságaink az új elnökségi döntés folytán a testületeink hatáskörébe kerültek. Bár nagy önállóságot élveznek, a velük való törődés munkánkat, gondjainkat sokszorozza; anyagi nehézségeik pedig köztudottak. Ezen felül van egy komoly elvi kérdés is: legtöbb tudományos egyesület különböző szövetségbe tömörül. Hazánkban két nagy természettudományi szövetség létezik: a METESZ és a MOTESZ. Ezekben vagy a mi testületeinkkel,

bizottságainkkal azonos, vagy rokon-profilú egyesületek, szakosztályok működnek. Az Akadémia új feladatának megfelelően az ország egész tudományos vérkeringését igyekszik figyelemmel kísérni, és ebben a széles horizontban gondolkodni. Társaságainknak is követni kellene ezt az utat, és fel kellene ismerni, hogy létérdekük megtalálni az utat a legszélesebb társadalmi bázison álló szövetségek valamelyikébe. Szeretnénk, ha mindenki világosan látná: nem megszabadulni akarunk társaságainktól, hanem az említett szövetségeken keresztül közelebb kerülni a legszélesebb, és a gyakorlathoz közel álló kutatórétegekhez. Az elmondattakkal kapcsolatban arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a párhuzamos tudományos társaságok, egyesületek világszerte megszűnnek, fuzionálnak. Ez a fejlődés iránya, és nekünk is erre az útra kell lépnünk; kellő tapintattal megoldva az ezzel kapcsolatos személyi kérdéseket. Kérjük az ülés résztvevőit, foglaljanak állást ebben a kérdésben is.

A biológia fejlődése

Tisztelt Osztályülés! A biológia az elmúlt negyedszázadban rendkívül egyenlőtlenül fejlődött. Szemtanúi voltunk a molekuláris biológia robbanásszerű fejlődésének; olyan forradalmi felfedezéseknek, amelyek az élő anyagról, és az életjelenségek egész soráról alkotott korábbi elképzeléseinket alapvetően átformálták. Ez az egyenlőtlen fejlődés a felszabadulás utáni magyar biológiát példátlanul nehéz helyzetben találta: hiszen éppen azon a területen — a molekuláris biológiában — voltunk súlyosan visszamaradva, ahol ez a robbanásszerű fejlődés megindult. Szívós tudománypolitikai harccal, koncentrációval, az egész biológus társadalom elismerésre méltó belső fegyelmével szinte a tizenkettedik órában sikerült elérni, hogy a Szegedi Biológiai Központ felépüljön, ezzel a magyar biológiának világviszonylatban is nagyszerű otthonot teremtettünk. De a Központ még meg sem kezdte a munkát, amikor a világ biológiájában váratlanul ugyanolyan robbanásszerűen, mint a molekuláris biológia: új súlypont: a környezetbiológia jelentkezett.

Kettős súlypont

A biológia jelenleg világszerte azon fáradozik, hogy a kutatást ehhez a kettős súlyponthoz adaptálja. Ezt a világtendenciát tükrözi a magyar biológia tervezése is, melynek során, mint ismeretes, a „Bioreguláció”, vagyis az életfolyamatok szabályozása főirány mellett a „Bioszférát” a környezetbiológiai jellegű főirányt emeltük ki. Mindez azonban csak a cél kijelölését jelenti; az oda vezető út kimunkálása lényegében még előttünk áll. Nem áztatjuk magunkat: ez az út nem lesz könnyű. A bioregulációs súlypont fő erőssége: a Szegedi Biológiai Központ éppen csak megnyitott, és évek telhetnek bele, amíg zökkenésmentesen, folyamatosan termelő tudományos nagyüzemként fog működni.

Addig is minden egészségtelen korlátozás nélkül biztosítani kell számára az életlehetőségeket. Ezen a területen a legnagyobb ígéretet az jelenti, hogy a Központ munkatársai többségükben nagyon fiatal, 30 év alatti kutatókból állanak.

A környezetbiológia problémái

Sokkal nyugtalanítóbb a helyzet a másik súlypont: a környezetbiológia jövőjét illetően. Nem az tűnik aggasztónak, hogy ez a terület nem rendelkezik intézetekkel, és hogy anyagi ellátottsága általában nagyon szerény. Ezek a hiányosságok az erők átcsoportosításával, megfelelően keresztülvitt koncentrációval, az arányok bizonyos módosításával fokozatosan kiküszöbölhetőek. A legnagyobb gondot az jelenti, hogy ezek a területek éveken át csak szinten tartottak voltak, tehát előregedtek. A molekuláris biológia 30 év körüli korátlagával szemben a környezetbiológiához számítható kutatók korátlagával jócskán negyven felett van, és ez az, amit nagyon aggasztónak tartunk. Minden tisztelet az idősebbeknek — sajnos, a tudományban a negyveneseket ilyenek tekintjük — de a lendület, rugalmasság, ötletgazdagság általában a fiatalok sajátja. Ebből következően talán nagyobb figyelmet kellene szentelni kutatógárdánk egésze korfájának alakulására, és többet törődni vele, hogy azok az ágak is egészségesen fejlődjenek, amelyek éppen kevesebb napot élveznek. Ez hasznos lenne az egész fa fejlődése, egészséges asszimilációja szempontjából is. Hogy mindezt miképpen oldjuk meg: annak kimunkálásában segítsen ez a tudományos grémium is.